

CII 473

bzp 1007

**Panu Profesorowi
Karolowi Marianowi Pospieszalskiemu
w 95. rocznicę urodzin**

W roku, który dzieli 95 lat od daty urodzin Pana Profesora obchodzimy 60-lecie Instytutu Zachodniego. Z instytucją tą Dostojny Jubilat związany jest w szczególnie sposób.

W listopadzie 1939 r., krótko przed przymusowym wysiedleniem z Poznania do Generalnego Gubernatorstwa, Karol M. Pospieszalski wstąpił za sprawą Kiryła Sosnowskiego do organizacji „Ojczyzna”, zajmując się początkowo analizą niektórych aspektów sytuacji w tzw. Kraju Warty. Ponowny kontakt z „Ojczyzną” nawiązał w lutym 1941 r. za pośrednictwem swego przyjaciela Leona Całki. 22 czerwca tegoż roku uczestniczył w zebraniu konstytucyjnym Studium Zachodniego, które odbyło się w Warszawie w mieszkaniu dr Marii Kielczewskiej. Wzięli w nim udział również Zygmunt Wojciechowski, Jan Jacek Nikisch, Kirył Sosnowski, Leon Całka i Edward Piszcz. Tam właśnie otrzymał zadanie przebadania statusu prawnego narodu polskiego na ziemiach wcielonych do Rzeszy, rozszerzając potem swoje zainteresowania na sytuację gospodarczą i kulturalną ludności polskiej pod okupacją hitlerowską. Na polecenie Kiryła Sosnowskiego przygotował pierwszą wersję dzieła zbiorowego: *Z pierwszej linii frontu* wydanej w 1943 r. i poświęconej ziemiom wcielonym. Po powrocie do Poznania po zakończeniu wojny przedstawił wyniki swoich badań na temat sytuacji prawnej narodu polskiego na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej pod okupacją niemiecką jako dysertację doktorską, uzyskując we wrześniu 1945 r. stopień naukowy doktora praw. Już w czerwcu 1945 r. złożył dyrektorowi Instytutu Zachodniego prof. Zygmuntowi Wojciechowskiemu maszynopis tej pracy, która ukazała się drukiem w Wydawnictwie IZ w Poznaniu w 1946 r. pt. *Polska pod niemieckim prawem 1939-1945. Ziemie Zachodnie*. Równocześnie maszynopis został przekazany Ministerstwu Spraw Zagranicznych i Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce. Nie ulega wątpliwości, że wyniki badań Jubilata zostały wykorzystane przez delegację polską, uczestniczącą w procesie głównych zbrodniarzy hitlerowskich w Norymberdze (1946 r.) i stanowiły także pomoc w przygotowaniu procesu *Gauleitera* i namiestnika Rzeszy w Kraju Warty Arthura Greisera.

Formalne związki Profesora z IZ datują się od 15 czerwca 1945 r., kiedy podjął pracę w Instytucie, organizując w nim sekcję dokumentacyjną, przekształconą w pracownię dziejów okupacji hitlerowskiej w Polsce. Równocześnie jednak został pracownikiem Katedry prawa państwowego Uniwersytetu

Poznańskiego. Pozostając nadal w kręgu problematyki okupacyjnej i angażując się bardzo silnie w prowadzenie szeroko zakrojonych badań w tym zakresie, obrał jednak karierę uniwersytecką w dziedzinie prawa konstytucyjnego. Instytut Zachodni stał się drugim, lecz niezwykle ważnym, polem aktywności naukowej, miejscem z którym do dzisiaj Dostojny Jubilat związany jest również więzami uczuciowymi, niezależnie od przykrości, jakich doświadczył.

Organizując w 1945 r. w IZ pracownię badania dziejów okupacji hitlerowskiej w Polsce i kierując nią do 1966 r. troszczył się w szczególności o podstawę, którą było archiwum, służące do dzisiaj wielu pracownikom naukowym polskim i zagranicznym, badającym dzieje okupacji niemieckiej w Polsce.

Ogromną zasługą Profesora K. M. Pospieszalskiego jest również seria wydawnicza *Documenta Occupationis Teutonicae*, która obecnie funkcjonuje pod skróconą nazwą *Documenta Occupationis*. Celem jej było publikowanie dokumentów okupacyjnych władz (instytucji) niemieckich w oryginalnym brzmieniu z obszernym komentarzem polskim, niekiedy obcojęzycznym. Na 14 opracowań w tej serii, które ukazały się do 1999 r. Profesor przygotował 5 tomów (I, IV, V, VI i VII) i redagował t. II i III. Tom VII *Sprawa 58000 „Volksdeutschów”* miał na celu sprostować hitlerowskie oszczerstwa w sprawie strat niemieckiej mniejszości w Polsce w ostatnich miesiącach przed wybuchem wojny i podczas kampanii wrześniowej i podważyć tezę propagandy goebbelsowskiej o masowych krwawych prześladowaniach Niemców w Polsce, czym uzasadniano ludobójcze akcje hitlerowskie wobec Polaków. Badania, które prowadził Profesor K. M. Pospieszalski i liczne publikacje miały szczególny walor, jeżeli przypomnimy, że w latach 1949-1964 nie działały okręgowe komisje badania zbrodni hitlerowskich, a Główna Komisja (w latach 1951-1957) nie wydawała swego biuletynu.

Szanowny Jubilat angażował się także w prace sekcji prawnej IZ (powstała latem 1945 r. i działała do 1946 r.), której zadaniem była analiza projektów ustaw dotyczących terytoriów przyznanych Polsce na mocy ustawy poczdamskiej, a potem zainteresowania swoje skierował na przyszły ustrój Niemiec (po 1949 r. na zagadnienia ustrojowe obu państw niemieckich). Instytucjonalny kształt badania te uzyskały dopiero w 1957 r. po utworzeniu Sekcji Niemieckiego Prawa Państwowego (od 1961 r. Sekcji Państwa i Prawa Niemieckiego), którą kierował Profesor K. M. Pospieszalski (niezależnie od funkcji kierowniczej w pracowni badania dziejów okupacji hitlerowskiej) do końca 1965 r. kiedy została wchłonięta przez nowo utworzony Zakład Nauk Prawno-Politycznych.

Dnia 31 sierpnia 1966 r. rozwiązano z Profesorem umowę o pracę w IZ. Z okazji 80-lecia urodzin Jubilata Jego bliski współpracownik prof. Lech Janicki napisał:

„Decyzja ta, wynikająca z przesłanek, jak się zdaje pozanaukowych, a w odczuciu jej Adresata – zważywszy Jego wieloletni wkład w prace, także organizacyjne Instytutu – krzywdząca, nie zachwiała Jego związku emocjonalnego z tą placówką i jej ideą, nie przerwała Jego dociekań naukowych związanych z problematyką badawczą Instytutu Zachodniego. Nie biorąc już udziału w bezpośrednim planowaniu czy wytyczaniu tych badań w sensie instytucjonalnym, kontynuował je nadal niejako

wolontaryjnie. Czynił to, zwłaszcza gdy idzie o sprawy wojny i okupacji, nie tylko ze zwykłego naukowego zamiłowania, lecz także, a może nawet przede wszystkim ze zrozumienia ich historycznej i zarazem futurologicznej potrzeby, potrzeby pozostawienia przyszłym pokoleniom możliwie jak najbardziej obiektywnego, najbliższego prawdy obrazu tego wszystkiego, co wydarzyło się na ziemi polskiej w tragicznych latach okupacji hitlerowskiej. Obrazu – dodajmy – prezentowanego przez Jubilata w sposób wyważony, pozbawiony zacięcia emocjonalnego, a tym samym, biorąc pod uwagę jego źródłową podbudowę, przekonującego”.

Niezwykła aktywność naukowo-badawcza Jubilata nie osłabła po przejściu na emeryturę w 1979 r. czego wyrazem było podejmowanie nowych tematów badawczych, jak np. sprawy prowokacji niemieckich w Polsce w ostatnich miesiącach przed wybuchem wojny (podpalanie przez Niemców zamieszkujących w Polsce majątków, zabudowań itp. należących do innych członków mniejszości niemieckiej).

W bieżącym numerze zamieszczone zostało niezwykle udokumentowane studium autorstwa Profesora o planach i prowokacyjnych zamachach nazistowskich w sierpniu 1939 r., mających uzasadnić atak Niemiec na Polskę. Tekst ukazał się w 1983 r. tylko w języku niemieckim. Nabiera on swoistej wymowy i aktualności wobec kolejnej fali dyskusji podjętej w ubiegłym roku na temat zasadności twierdzenia o hitlerowskich prowokacjach w Polsce.

Warty podkreślenia jest fakt, że Profesor K. M. Pospieszalski nie opierał nigdy swoich badań wyłącznie na różnego rodzaju źródłach pisanych, ale dociekał faktycznego przebiegu wydarzeń, dokonując wizji lokalnej i zbierając zeznania żyjących jeszcze świadków. Znamienne jest również to, że wyniki swoich badań ogłaszał nie tylko w publikacjach naukowych, recenzował wiele opracowań, ale zawsze żywo reagował na różnego rodzaju wypowiedzi publicystyczne, podejmując polemikę z autorami stwierdzeń, które w świetle własnej wiedzy uznawał za nieprawdziwe.

Wielce Szanowny Panie Profesorze dziękujemy za nieprzemijające zainteresowanie sprawami ważnymi dla Polski, naszej przeszłości, dla nauki i Instytutu Zachodniego, za wartości, którym Pan Profesor hołduje w życiu, za niezwykłą skrupulatność, rzetelność i uczciwość w dociekaniach naukowych, ale także za ogromną otwartość i zyczliwość dla kolejnych pokoleń pracowników Instytutu Zachodniego.

Życzymy nadal energii i sił do badań nad polsko-niemiecką przeszłością, mogących przyczynić się do łagodzenia niezwykle trudnego obecnie klimatu dwustronnych stosunków. Niech poszukiwania w tym zakresie będą źródłem prawdziwej satysfakcji.

Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit homini

W imieniu kolegium redakcyjnego
„Przeglądu Zachodniego”

Hanka Dmochowska

